

**Когнітивна модель композит — агентивних назв
середньоанглійської мови у зв'язку з їх словотвірною моделлю**
@ Добровольська О.Я., 2007

Анотація. *Фреймова семантика похідного слова розглядається на матеріалі композит середньоанглійської мови у зв'язку з їх словотвірним значенням.*

Summary. *The cognitive semantic structure of a derivative is treated in connection with its word-building structure on the examples of Middle English composite nouns.*

Ключові слова: *когнітивна та словотвірна модель, ономаціологічна структура*

Когнітивна модель непохідної лексики виявляється за допомогою таких факторів, як етимон і внутрішня форма слова. У похідних словах, крім цих факторів, велику роль відіграє словотвірна модель, тобто когнітивна структура похідного слова представлена його словотвірною моделлю і в кожному випадкові доповнюється значенням словотвірної моделі або словотвірним значенням [1: 135]. Уважаємо, зокрема, що похідне слово, утворене шляхом словоскладання, є особливою когнітивною структурою, яка, будучи членованою одиницею, складається з фреймів слів-компонентів композита, а їх когнітивна структура безпосередньо зумовлена словотвірною моделлю або словотвірним значенням. Проілюструємо це на матеріалі композит середньоанглійської мови з другим елементом *-hewer*. Дієслово *hew* (OE *héawan*, форми *héawan*, *hæuwen*, *hewen*, *-yn*, *hewe*, *heaw*, *hew*) у значенні 'to strike forcibly with a cutting tool; to cut with swinging strokes of a sharp instrument, as an ax or sword; to chop, hack, gash' (900 NED) мотивує середньоанглійський іменник *hewer* 'one who hews a) one who cuts wood or stone (spec.) one who shapes and dresses stone for building (1382 NED); b) one who uses a heavy broad-ax in squaring timber. Hewers of wood and drawers of water: labourers of the lowest kind; drudges' (1000 NED). Утворення найменувань із компонентом *hewer* здійснювалося, найімовірніше, за готовою моделлю *n + hewer*, тобто за аналогією до вже існуючих назв. Чіткість їх внутрішньої форми дозволяє також легко співвідносити їх з мотивуючими судженнями. Отже, похідні слова з компонентом *hewer* є еквіфінальними складними назвами з другим дієслівним компонентом, яким однаково можна приписати два способи утворення: а) на синтаксичній основі за моделлю *n + v + -er*; б) шляхом аналогічної деривації за моделлю *n + (v + -er)*. Повторюваність кореневого компоненту в кількох однотипних похідних служить додатковою підставою

припускати утворення їх за аналогією з утвореними раніше. Словам притаманна синтаксична модель, в якій перший компонент знаходиться в прямооб'єктних відношеннях з предикатом, вираженим дієслівною основою, що було дуже типовим ще в давньоанглійський період, і це ще підсилює імовірність аналогічного словотворення.

У залежності від способу мотивації еквіфінальним складним словам можна приписати одну з двох можливих ономасіологічних структур. По-перше, якщо припускати аналогічне утворення, то ономасіологічна структура побудованих за цією моделлю найменувань є такою, як у композит з двома іменними компонентами, тобто вони мають двокомпонентну ономасіологічну структуру. Ономасіологічний базис у них виражається другим, фінальним компонентом, що позначає певний клас предметів, в даному випадку, клас осіб, до якого відноситься об'єкт номінації (особа). Перша основа, яка виступає в ролі ономасіологічної ознаки, уточнює базис, тим самим виділяючи об'єкт з класу. При цьому базис є дуже вузьким, виступаючи у вигляді неспеціалізованого найменування особи за професією *hewer*. По-друге, якщо наведені найменування розглядати як утворені на основі універбації певної синтаксичної конструкції, то їх ономасіологічна структура виглядатиме так: ономасіологічний базис представлений агентивним суфіксом, а ономасіологічна ознака виступає як комплексна, що складається з ономасіологічного мотиву та з'єднуючого компонента - ономасіологічної зв'язки; ономасіологічна зв'язка у структурі похідних виражається дієслівною основою, завдяки якій встановлюються однозначні відношення між базисом та мотивом найменування. Середньоанглійські назви ремісників з компонентом *-hewer* реалізовували ономасіологічну категорію носія агентивного відношення до процесу і результату (продукту) праці, а також до процесу і об'єкта праці.

За концепцією когнітивної лінгвістики, лінгвістичне знання організоване у вигляді фрейму, і лінгвістичні структури можна описати в термінах фрейму. Фрейми похідних слів з другим компонентом *-hewer* складаються з двох фреймів – слова *hewer* та слова, що утворює перший компонент композита і виступає мотивуючою ознакою похідного. Фрейм-слово *hewer* описує стереотипну ситуацію “Той, хто рубас, теше щось”. Якщо зафіксувати увагу на частині “рубас, теше”, то виникає саме така стереотипна ситуація, і для її активізації не обов'язково знати об'єкт обробітку і продукт виготовлення. Якщо ж переміститися на іншу частину визначення, тобто фокусувати думку на об'єкті та продукті праці, то отримуємо назви *bordhewere*, *flexhewer*, *marlehewere*, *silverhewer*. Концептуальною базою та ядром значення виступатиме архісема ‘*hewer*’, якщо розглядати їх як гіпоніми стосовно гіпероніма ‘*hewer*’, а їх значення стосовно одне одного й на фоні одне одного.

Фрейм-слово *bordhewere* виступає в ролі антропооснови назви прізвищевому типу в антропоформулі середньоанглійського періоду William le Bordhewere (1327 MESO). У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу та об'єкта/ продукту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *hewer*, отже вона стає категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Фокусом фрейму виступає лексема *board* (ME *bord*, OE *bord* 'board, plank, table'), оскільки ономасіологічним мотивом агентивної назви є об'єкт/ продукт праці, *viz.* антропооснови назв прізвищевому типу середньоанглійського періоду *Bordmakere* (1356 SRSx), *Bordwreghte* (1332 SRSx).

Фрейм-слово *flexhewer* виступає в ролі антропооснови назви прізвищевому типу в антропоформулі середньоанглійського періоду Robert Flexhewer (1367 AD). У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і об'єкта/ продукту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *hewer*, отже вона стає категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Ономасіологічний мотив – об'єкт/продукт праці - стає фокусом фрейму, тобто фокусом фрейму є лексема *flax* (<OE *fleax*) у одному із значень 'the fibre of flax 1. the fibres of the plant whether dressed or undressed (1325 NED); 2. as a material of which a candle or lamp wick is made; the wick itself (975 NED); cloth made of flax; linen' (897 NED).

Фрейм-слово *marlehewere* виступає у ролі антропооснови назви прізвищевому типу в антропоформулі середньоанглійського періоду William le Marlehewere (1327 SRSt). У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і об'єкта праці одночасно. Концептуальною базою є архісема *hewer*, яка у структурі фрейму є його фоном. Ономасіологічний мотив – об'єкт праці *marl(e)* (1372 NED) – стає фокусом фрейму.

Фрейм-слово *silverhewer* виступає в ролі антропооснови назви прізвищевому типу в антропоформулі середньоанглійського періоду Robert Silverhewer (1212 Cur). У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і об'єкта праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *hewer*, яка є фоном фрейму. Ономасіологічний мотив – об'єкт праці (*silver*) – є фокусом фрейму.

Наведений аналіз свідчить про безпосередній зв'язок когнітивної семантики композит з їх словотвірним значенням, зокрема, про формування лексичного значення на основі словотвірного.

Література

Полюжин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення: Монографія. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 240 с.

Умовні скорочення

- NED A New English Dictionary. Oxford, 1888-1933.
MESO G.Fransson. Middle English Surnames of Occupation. Lund, 1935.
SRSx Subsidy Rolls. Sussex Records Society, 10, 1900.
AD Catalogue of Ancient Deeds (in progress).
SRSt Subsidy Rolls. Staffordshire. Salt Arch. Soc. (OS) 7,10, 1886-9.
Cur Curia Regis Rolls. Pipe Rolls Society, 14, 24.